

Työväenkulttuuri Museoviraston tallennus- ja tutkimuskohteena

Toisen maailmansodan jälkeisten vuosikymmenten yhteiskunnallinen tilanne Suomessa johti muun ohella siihen, että historian- ja kulttuuritutkimuksessa uudistettiin kysymyksenasetteluja ja näkökulmia. Käsitteet *työväenkulttuuri*, *työväenperinne* ja *työväenhistoria* olivat uusia ja usein niihin yhdistyi marksilainen tai muu totunnaisesta positivistisesta käsitteilytavasta poikkeava tutkimusote. Erityisesti yliopistoissa tämä näkyi 1960-luvulta alkaen selvästi, museoiden tutkimus- ja näyttelytoiminnassa taas huomattavasti vähäisemmässä määrin. Työväenliikkeen puolella sosialidemokraattien Työväen Arkisto ja kansandemokraattien Kansan Arkisto harjoittivat vasemmistolaisen työväenliikkeen asiakirjojen ja muistitiedon tallennusta ja Työväen Sivistysliitto tuki taloudellisesti aiheeseen liittyvää tutkimustoimintaa.¹

Alkususäys eduskunta-aloitteesta

Eduskunnassa vuonna 1979 tehdyn aloitteen numero 184 perusteella merkittiin vuoden 1980 tulo- ja menoarviossa Museoviraston momentille lisäyksenä 200 000 markkaa ”kansatieteellisiä työväenkulttuurin kokoelmia ja kenttätöitä varten”. Aloitteessa todettiin muun muassa, että työväenkulttuuri kansankulttuurin yhtenä osakulttuurina on laiminlyöty perinteen tallennuksessa ja että tallennustyö on sen vuoksi pantava tehokkaasti alulle.²

Opetusministeriö asetti maaliskuussa 1980 työryhmän selvittämään kysymystä työväenperinteen tallentamisesta. Työryhmään tuli vahva Museoviraston edustus (kolme edustajaa), sekä arkisto- ja museolaitosten, yliopistojen, kotiseututyön ja opetusministeriön edustus. Määrärahalta palkattiin työryhmälle sihteeri sekä Museovirastolle kenttätyöprojektin johtaja ja viisi määräaikaista kenttätyöntekijää. Työryhmän toiminta sidottiin näin samoihin aikoihin alkaneeseen Museoviraston työväentutkimushankkeeseen, projektin johtaja osallistui sihteerin ohella kokouksiin ja myös työryhmän sihteeri sai työskentelytilat Museovirastosta. Työryhmä otti

¹ Hako 1969.

² Työväenperinneyöryhmän mietintö 1981, toimeksianto. Työryhmän (1980–81) jäsenet olivat: puheenjohtajana rehtori Olli Vuorinen (Suomen kotiseutuliitto), osastonjohtaja Torsten Edgren (Museoviraston tutkimusosasto), toimistopäällikkö Jukka Eenilä (Museoviraston tutkimusosasto, historian toimisto), museonjohtaja Jouko Heinonen (Lahden kaupunginmuseo, Museoasiain neuvottelukunta), arkistonjohtaja Pekka Laaksonen (Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto), intendentti Martti Linkola (Museoviraston tutkimusosasto, kansatieteen toimisto), tiedesihteeri Kari Poutasuo (Opetusministeriö), professori Ilmar Talve (Turun yliopiston kansatieteen laitos). Sihteerinä toimi hum. kand. Stiina-Liisa Laurila ja kokouksiin osallistui Museoviraston kenttätyöprojektin johtajan ominaisuudessa fil.lis. Pekka Leimu.

nimekseen Työväenperinnetyöryhmä, ja se jätti mietintönsä helmikuussa 1981.³ Poliittiset vaikuttajat olivat tyytymättömiä siihen, että tarkoitukseen varattu määräraha ohjattiin kokonaisuudessaan Museovirastolle, ja saivat aikaan toisen, ministeriön jaettavaksi annetun vuotuisen määrärahan, joka oli tarkoitettu erityisesti poliittisille järjestöille ja lähinnä harrastajapohjaisen tallennustoiminnan rahoittamiseen.⁴

Valtakunnallista selvitys- ja kehittämistoimintaa

Seuraavassa tarkastellaan työväenperinnetyöryhmän ja sen seuraajien toimintaa, koska siten hahmottuu kuva siitä, millaisessa toimintaympäristössä Museovirasto harjoitti työväenkulttuurin tallennusta.

Työväenperinnetyöryhmä toimeenpani laajan valtakunnallisen kyselyn selvittääkseen tilanteen tallennetun aineiston, keruutyön ja tutkimustoiminnan osalta. Kysely lähetettiin mietinnössä selvitettävien kriteerien perusteella museoille, arkistoille ja järjestöille sekä tietyille yliopistojen ja korkeakoulujen laitoksille. Mietintö sisältää yhteenvedon ja vastaajakohtaisen selvityksen kyselyn vastausaineistosta sekä toimenpide-ehdotukset.

Kyselyaineiston selvitys on itse asiassa varsin kattava ja seikkaperäinen kooste siitä, mitä työväenperinteen tallennuksen ja tutkimuksen alalla tuolloin Suomessa oli tehty ja mitkä tahot sitä olivat tallentaneet. Toimenpide-ehdotukset kohdistuivat keruu- ja tutkimusharrastuksen ohjaamiseen, keskus- ja paikallisarkistojen kehittämiseen, museotoimintaan, teollisen ympäristön huoltoon ja suojeluun, tutkimus- ja julkaisutoimintaan sekä tulevan toiminnan rahoitukseen ja jatkotoimiin.

Museotoiminnasta työryhmä totesi, että työväenperinteeseen erikoistuneiden museoiden toiminnan jatkuvuus tulee turvata sekä tutkia, mitkä niistä soveltuvat työväenperinteen erikoismuseoiksi. Erityisen tärkeäksi määriteltiin työväenliikkeen museon aikaansaaminen. Mietinnössä myös korostetaan että Museovirastolle kuuluu Suomen museotoiminnan vastuullinen johto ja ohjaus ja että sillä tulee olla riittävät voimavarat työväenperinteen tallennus- ja tutkimustoimintaan sekä museaaliseen ohjantaan. Viraston sisäisen organisaation kehittämisessä työväenperinteen sektori tulisi ottaa huomioon erityisesti uusimman ajan tutkimuksen yhteydessä. Myös muun museolaitoksen kehittämisessä työväenperinne tulee mietinnön mukaan ottaa huomioon soveltuvalla tavalla.

Rakennetun ympäristön osalta työryhmä korosti mm. työväentalojen, ruukki- ja tehdasmiljöiden, työväen asuinalueiden sekä työläiskaupunginosien inventointi-, kartoitus- ja tutkimustyötä. 1700- ja 1800-luvun alun ruukkimiljöiden korjaustoiminnan jatkamista sekä 1800-luvun toisen puoliskon ja itsenäisyyden ajan teollisuusmiljöiden suojelun tarpeellisuutta työryhmä painotti erityisesti.

Alan tutkimus- ja julkaisutoiminnan harjoittaminen oli työryhmän mielestä liian vähäistä, ja korjausta toivottiin sekä yliopistojen että Suomen Akatemian rahoituksen parantamisen muodossa. Museoviraston osuutta työryhmä käsittelee erikseen Museoviraston em. määrärahan käytön suunnittelun osalta.

Työryhmä ehdotti lopuksi, että opetusministeriö asettaisi asiantuntijaelimekseen työväenperinnetoimikunnan, joka huolehtisi työryhmän mietinnössä esitettyjen

³ Työväenperinnetyöryhmän mietintö 1981.

⁴ Työväenperinnetyöryhmä II:n muistio 1984, liite 2.

toimenpiteiden jatkosuunnittelusta ja toteutumisesta, seuraisi ja koordinoisi työväenperinteen alalla tapahtuvaa tutkimus- ja tallennustoimintaa, tekisi työväenperinnettä koskevia aloitteita ja toimenpidesuosituksia, organisoisi aiheeseen kuuluvaa seminaari-, neuvottelu-, koulutus-, julkaisu- ja tiedotustoimintaa sekä muuta valistustoimintaa, myötävaikuttaisi työväenperinteen laaja-alaisen esine-, asiakirja- ja kirjallisuusnäyttelyn toteuttamiseen ja yhteistoimintaan alalla sekä antaisi lausuntoja työväenperinteeseen osoitettujen määrärahojen jaosta. Toimikuntaan tuli työryhmän ehdotuksen mukaan nimetä opetusministeriön, Museoviraston, museo- ja arkistolaitoksen edustajat sekä tarpeellinen määrä muita työväenperinteen keruun, tallennuksen ja tutkimuksen asiantuntijoita.⁵

Työryhmän mietintöä lukiessa kiinnittyy huomio siihen, että käsitteitä työväenperinne ja työväenkulttuuri ei tekstissä määritellä. Työryhmän jäsenten kertomusten mukaan määrittely oli tarkoitus tehdä, mutta siitä ei päästy kokouksissa yksimielisyyteen.⁶ Ilmiön laaja-alaisuus ja monimuotoisuus käyvät joka tapauksessa ilmi mietinnöstä.

Lisää työryhmiä

Työväenperinneyöryhmän tulokset eivät tyydyttäneet kaikkia tahoja, erityisesti poliittisen kentän vasemmalla laidalla. Se lienee johtanut siihen, että työväenperinneyöryhmä ei jäänyt ainoaksi laatuaan. Sen esittämää pysyvää työväenperinnetoimikuntaa ei perustettu, mutta opetusministeriö asetti 1980-luvulla sen työtä jatkamaan kaksi toisiaan seurannutta uutta työväenperinneyöryhmää, jotka käyttivät järjestysnumeroita II ja III. Ministeriön vuoden 1981 alusta alkaen vuosittain käyttöönsä saama toinen määräraha työväenperinteen tallennukseen ja tutkimukseen oli yksi syy näiden työryhmien asettamiseen. Tarvittiin taho, joka käsitteli hakemukset ja antoi niistä lausunnon. Lisäksi toinen ja kolmas työryhmä jatkoivat ensimmäisen ryhmän alullepanemaa työväenperinteeseen kohdistuvan tallennus- ja tutkimustoiminnan systemaattista suunnittelu- ja kehitystoimintaa.

Työväenperinneyöryhmä II:n lähtökohtana oli se materiaali, joka muodostui edellisen työryhmän mietinnöstä annetuista lausunnoista. Työryhmän tuli tehdä esitys edellisen työryhmän esitysten toteuttamisesta, seurata alalla tapahtuvaa tutkimus- ja tallennustoimintaa, aikaansaada seminaari-, neuvottelu-, koulutus-, julkaisu- ja tiedotustoimintaa, antaa lausuntoja työväenperinteen tallennukseen osoitetun määrärahan jaosta sekä tehdä aloitteita työväenperinteen tallentamisesta ja tutkimisesta, eli toimeksiantoon sisältyi selkeästi osa edellisen työryhmän ehdottamia asioita. Työryhmän kokoonpano oli selvemmin poliittinen kuin edellisen. Museovirastolla oli siinä kaksi edustajaa, arkistot sekä muut työväenperinnetahot olivat vahvasti edustettuina, yliopistot puheenjohtajan (poliittisen historian dosentti) kautta.

Työryhmä asetettiin joulukuussa 1982 ja se jätti muistionsa lokakuussa 1984. Työryhmän merkittävä aikaansaannos oli kolmen oheisjulkaisun ilmestyminen Työväenperinne – Arbetartradition ry:n julkaisusarjassa, aiheina työväen keskusmuseon perustamista koskeva selvitys, teollisuusympäristöt sekä selvitys työväen muistitiedosta ja perinteestä.⁷

⁵ Työväenperinneyöryhmän mietintö 1981, 32–33, 48–59.

⁶ Suullisia tietoja työryhmän jäseniltä Ilmar Talve ja Martti Linkola.

⁷ Kaihovaara 1984, Mattinen 1985, Peltonen 1985.

Työryhmän toimenpide-ehdotukset koskivat viittä kohdealuetta: työväen keskusmuseota, työväenliikkeen kirjastoa, teollisen miljöön dokumentointia ja tutkimusta, työväen muistitiedon ja perinteen hakutiedostoa sekä työväen perinnelaitosten ja työväen oman perinnetoiminnan kehittämistä. Museon ja kirjaston perustamista työryhmä piti välttämättömänä ja kiirehti toimenpiteitä niiden aikaansaamiseksi. Teollisen ympäristön inventoinnissa ja dokumentoinnissa työryhmä esitti Museoviraston mahdollisuuksia olennaisesti parannettaviksi, sekä tieteellisen tutkimuksen ottamista Suomen Akatemian tutkimusohjelmaan. Muistitiedon hakutiedoston aikaansaamista ja työväenliikkeen arkistojen perinnetoiminnan kehittämistä työryhmä piti myös välttämättöminä. Sen sijaan työväenperinteeseen kohdistuvan tutkimus- ja julkaisutoiminnan osalta työryhmä katsoi, että sen selvittäminen olisi annettava uuden työryhmän tehtäväksi.

Loppulauseessaan työryhmä totesi, että kun ensimmäinen työryhmä teki kattavan kartoitustyön, jonka pohjalta toinen työryhmä saattoi edetä yksityiskohtaisempaan kartoitukseen sekä ryhtyä eräisiin käytännön toimenpiteisiin, niin sen alulle panemien hankkeiden loppuun saattaminen sekä tutkimuksen ongelmien järjestelmällinen selvittäminen edellyttävät uuden määräaikaisen työväenperinnetyöryhmän perustamista sekä valtion tulo- ja menoarviossa olevan tallentamiseen ja tutkimukseen varattavan määrärahan tulisi pysyä vähintään vuosien 1983–84 tasolla. Käytännön toimenpiteillä työryhmä tarkoitti erityisesti niitä hankkeita, joiden toteuttamiseksi se oli teettänyt oheisselvitykset, eli työväen keskusmuseon perustamista, teollisuusympäristöjen tallennuksen ja suojelun kehittämistä ja muistitiedon hakutiedoston aikaansaamista.⁸

Kolmas työryhmä asetettiin elokuussa 1985. Museovirastolla oli siinä yksi edustaja, yliopistot olivat edustettuina kahden dosentin (poliittinen historia ja kansatiede) kautta, lisäksi arkistot ja työväenperinnetahot olivat edustettuina. Työryhmän ensisijaiseksi tehtäväksi määriteltiin työväenperinteeseen kohdistuvan tutkimuksen edellytykset sekä sen yhteydessä ne keinot, joilla voidaan edistää muidenkin kuin alan ammattilaisten harjoittamaa tutkimustyötä. Tuolloin Suomeen oli omaksuttu Ruotsista ns. ”gräv där du står” -liikkeen näkemys siitä, että eri yhteiskuntaluokkien ja -ryhmien historiaa tutkivat luontevimmin ko. ryhmän jäsenet itse, ns. ”barfotaforskning” oli suosiossa ja esim. ammattiliitoissa ja työväenyhdistyksissä toimi tutkivia opintokerhoja oman historian selvittämiseksi. Tämän vuoksi työryhmän muistiossa on tutkimus kansalaistoimintana saanut oman lukunsa tiedeyhteisössä tapahtuvaa tutkimusta koskevan luvun rinnalle. Työryhmän toimeksiannosta Kirsti Stenvall ja Timo Holmalahti laativat selvityksen nimeltä ”Tutkimus ja työväenkulttuuri”, jonka Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura julkaisi samanaikaisesti muistion kanssa.⁹ Työryhmä päätyi esittämään erityisen työväenkulttuurin tutkimuksen työryhmän perustamista, joka toimisi eri tieteenaloilla työväentutkimusta harjoittavien tutkijoiden ja tutkimusryhmien yhteistoimintaa edistävänä elimenä, laatia työväenkulttuurin tutkimusohjelma sekä selvittää työväenkulttuurin tutkimuslaitoksen perustamisen tarve ja toimintaedellytykset. Työryhmän ehdotuksiin kuului myös ns. kansankulttuurin neuvottelukunnan perustaminen, jonka tehtävänä olisi suunnitella

⁸ Työväenperinnetyöryhmä II:n muistio 1984, 28–32. Työväenperinnetyöryhmä II (1982–84) kokoonpano: dosentti Jorma Kalela (puheenjohtaja), toimistopäällikkö Jukka Eenilä (MV), tutkija Elias Härö (MV), arkistonjohtaja Pekka Laaksonen, arkistonhoitaja Esa Lahtinen, kulttuurisihteeri Elina Leppänen, arkistonhoitaja Anna-Maija Nirhamo, valt. kand. Kaarina Vättula, kulttuurisihteeri Veikko Vántänen, sihteeri valt. kand. Tero Tuomisto.

⁹ Stenvall – Holmalahti 1987, erit. 114–115.

sitä, miten kansalaisten oma-aloitteinen ja heidän järjestöjensä itsenäinen kulttuuri-toiminta voisi vahvistaa suomalaisen kansallisen kulttuurin omaleimaisuutta.¹⁰

1990-luvun muuttuneessa maailmassa useimmat tämäntyyppiset ajatukset haudattiin melko nopeasti. 1990-luvulla toimi vielä yksi työryhmä, sillä kertaa nimeltään Työväenkulttuuriyöryhmä, johon palataan tuonnempana.

Eri osa-alueiden toteutumisesta on tärkeä todeta, että Työväenliikkeen kirjasto perustettiin Helsinkiin 1987 ja Työväen keskusmuseo Tampereelle 1993. Kirjastoa ylläpitää Työväenperinne – Arbetartradition ry. -niminen yhdistys, keskusmuseota Työväen museoyhdistys ry. ja sen toimintaa rahoittavat valtio ja Tampereen kaupunki. Työväen keskusmuseo, joka on vuodesta 1996 alkaen on yksi viidestätoista valtakunnallisesta erikoismuseosta, muutti nimeään vuonna 2007, ja se on nykyisin Työväenmuseo Werstas.

Ns. työväen perinnelaitoksia ovat edellä mainittujen lisäksi Ammattiyhdistysarkisto, Lenin-museo, Työväen muistitietotoimikunta sekä Tieteellisten seurain valtuuskuntaan kuuluva Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seura ry. Työväen perinnelaitokset jatkavat toimintaansa lähinnä poliittisen työväenliikkeen perinteen ja historian tallentamiseksi.

Museoviraston hankkeen alkuajat

Museovirastossa hanke jouduttiin 1980 käynnistämään lyhyellä varoitusajalla. Ensimmäisten toimintavuosien aikana tarvittava henkilöstö rekrytoitiin Turun yliopiston kansatieteen oppiaineen piiristä, koska Museovirastossakin oli määritelmän mukaan kysymys nimenomaan kansatieteellisestä tutkimuksesta ja koska Turun yliopisto oli kansatieteellisen työväentutkimuksen edelläkävijä Suomessa. Hankkeen ensimmäiseksi tutkijaksi ja kenttätöiden johtajaksi kutsuttiin assistentti Pekka Leimu ja kenttätyöryhmä koottiin turkulaisista kansatieteen opiskelijoista. Ryhmän jäsenistä Timo Yliaho palkattiin toisena toimintavuonna 1981 Leimun ohelle tutkijaksi. Leimun siirryttyä syksyllä 1981 Helsingin yliopistoon assistentiksi tutkijaksi kutsuttiin Turun kansatieteen oppiaineesta vs. amanuenssi, tämän kirjoittaja. Yliaho ja Metsänkylä toimivat sen jälkeen hankkeen tutkijoina, Yliaho vuoden 1989 lopulle asti, Metsänkylä toiminnan lopettamiseen asti.

Museoviraston ensimmäiset mainitulla määrärahalla kustannetut kenttätyöt järjestettiin kesällä 1980 Forssassa ja Jokioisilla, ja niiden tavoitteena oli koota muistitietoa Finlaysonin Forssan tehtaan ja Jokioisten naulatehtaan eläkkeellä olevilta työntekijöiltä. Työhön palkattiin viisi kansatieteen opiskelijaa Turun yliopistosta. Itse kenttätyön konsepti ja kysymyksenasettelu kopioitiin suoraan Turun yliopiston kansatieteen laitoksen professori Ilmar Talven johdolla suorittamista kenttätöistä työväenyhteisöissä, joita projektin johtaja oli aiemmin laitoksen assistenttina ollut johtamassa. Haastattelussa käytettiin Turun yliopiston vastaavan lehtisen pohjalta tehtyä kyselylehteä nimeltä ”Ohjeita ja kysymyksiä teollisuustyöväen yhteisöjen ja kulttuurin haastattelututkimusta varten”. Seuraavana kesänä 1981 järjestettiin vastaavanlaiset kenttätyöt Pernajan Isnäsin sahayhteisössä ja Helsingin Vallilassa Lars Sonckin piirtämän työväen asuinrakennuksen asukkaiden keskuudessa. Viimeksi

¹⁰ Työväenperinnetyöryhmä III:n muistio 1987, 6–7, 13. Työväenperinnetyöryhmä III (1985–87) kokoonpano: dosentti Jorma Kalela (puheenjohtaja), toimistopäällikkö Jukka Eenilä (MV), arkistonjohtaja Pekka Laaksonen, dosentti Matti Räsänen, tutkija Ritva Mitchell, tutkija Jussi Turtola, sihteeri tutkija Maija Salo.

mainittu poikkesi aikaisemmista siinä, että kohde ei ollut maaseudulla sijaitseva yhden tehtaan yhteisö, vaan asuinyhteisö suuressa kaupungissa.¹¹

Museovirastossa tutkimus- ja tallennustoiminta jatkui siitä lähtökohdasta käsin, että Suomen kansallismuseon, maan kulttuurihistoriallisen keskusmuseon ylläpitäjänä Museoviraston harjoittama työväenkulttuurin tallennustoiminta tarkastelee työväkeä yhtenä suomalaisen yhteiskunnan osana, tutkii ja tallentaa sen arkielämää osana koko tehtäväänsä.

Toiminnan organisointi Museovirastossa

Museovirastossa tuota erillisellä määrärahalla toimivaa työväenkulttuurin tallennushanketta alettiin nimittää *työväenkulttuuriprojektiksi*, vaikka se ei varsinainen projekti ollutkaan – sille ei määriteltä selkeää lopputavoitetta, johon sen toiminta päättyisi. Se oli pikemminkin pysyvä erillishanke. Museoviraston silloisessa organisaatiossa se oli sijoitettu tutkimusosaston kahden toimiston, historian ja kansatieteen toimistojen, yhteiseksi hankkeeksi. Vuonna 1982 julkaistiin monisteena selvitys tehtävistä ja lähiajan tavoitteista.¹²

Kenttätöiden keskeisimmät toimintamenetelmät olivat haastattelemineen ja valokuvaus. Myös esinekeruu määriteltiin yhdeksi toimintamuodoksi, mutta työväentutkimus tuotti kuitenkin suhteellisen vähän esineitä Kansallismuseon kokoelmiin. Se johtui paljolti siitä, että työväenkulttuuri esinekeruun kategoriana on pitkälle kontekstuaalinen käsite: poliittiseen toimintaan liittyvän materiaalin lisäksi on varsin vähän sellaista esineistöä, joka sinänsä, esinemuotona, olisi ”työväen esineistöä”. Työelämää dokumentoitaessa kysymykseen tulisivat työvälineet ja -koneet sekä työpaikan muu sisustus, mutta useimmiten ne yksittäisinä esineinä eivät kerro paljoakaan todellisuudesta. Laajojen kokonaisuuksien tallentamiseen ei taas useinkaan ollut mahdollisuutta: joko niitä ei ollut saatavissa tai niitä ei voitu ottaa museon varastotilan rajallisuuden vuoksi. Työvälineitä ja -vaatteita kuitenkin jossain määrin otettiin kokoelmiin, samoin pari laajempaa kokonaisuutta, tamperelaisen työläisnaisen koti-irtaimisto sekä helsinkiläisen puusepän verstaan kalusteet ja työvälineet.

Kenttätöissä kertynyt kirjallinen aineisto tallennettiin kansatieteen toimiston yhteydessä olevaan käsikirjoitusarkistoon omaksi kokonaisuudekseen, jota nimitetään työväenkulttuuriarkistoksi. Valokuvat arkistoitiiin historian ja kansatieteen kuvaarkistoihin, ja esinehankinnat harkinnan mukaan joko historiallisiin tai kansatieteellisiin esinekokelmiin. Kansatieteen toimisto luki hankkeen työntekijät omaan henkilöstöönsä, mutta toimintaa koskevat päätökset tehtiin kokoonpanossa, johon kuuluivat tutkimusosaston johtaja, historian ja kansatieteen toimistojen päälliköt sekä kansatieteen toimiston intendentti.

Kun viraston organisaatiota 1992 muutettiin niin, että tutkimusosasto lakkautettiin, toiminta siirtyi historian ja kansatieteen yksiköiksi muutettujen toimistojen mukana uudelle kulttuurihistorian osastolle. Osasto jäi lyhytaikaiseksi ja lakkautettiin vuonna 1995. Historian ja kansatieteen yksiköt (myöhemmin vastuualueet) siirrettiin Suomen kansallismuseoon, jossa ne myöhemmin muodostivat yhdessä rahakammion kanssa kokoelma- ja tutkimusyksikön.

¹¹ Toimintakertomukset, Leimu 1983, Yliaho 1984.

¹² Metsänkylä – Yliaho 1984.

Erillisen työväenkulttuurimäärärahan ollessa olemassa lähes koko toiminta rahoitettiin siitä, palkat, kotimaan virkamatkat, kenttätyötarvikkeet, valokuvaus, esinehankinnat (jotka olivat vähäisiä) ja loppuvaiheessa myös atk-laitteet.

Museoviraston hankkeen päälinjoja

Turun yliopiston mallin mukaisista kenttätöistä alettiin kolmannen toimintavuoden aikana siirtää toisentyypisiin tutkimushankkeisiin. Kun alkuvuosina mentiin viiden hengen työryhmän ja valokuvaajan kanssa kohteeseen ja haastateltiin vanhoja eläkeläisiä suunnilleen kaikesta mitä he osasivat kertoa, siirryttiin spesifimpiin aiheisiin ja palkattiin kenttätyöryhmän asemesta yksi tilapäinen tutkija pitemmäksi ajaksi. Vakituiset tutkijat suorittivat kenttätöitä myös kahden hengen työryhmänä, ilman tilapäistä työvoimaa, esim. Kokkolassa Hagströmin nahkatehtaalla (tuolloin Sinatex, 1982 ja 1985) ja Oy Forcit Ab:n räjähdysainetehtaalla (1983), joissa kummassakin dokumentoitiin työprosesseja ja niiden muuttumista. Helsingin Elannon leipätehtaan työntekijöiden työtä ja vapaa-aikaa koskevaan hankkeeseen palkattiin helsinkiläinen opiskelija Hanna Snellman (1984–85),¹³ Fazerin makeistehdas-hankkeeseen turkulainen Tuula Iivonen (1983–85) ja Jokelan tiilitehdas-tutkimukseen helsinkiläinen Sanna-Kaisa Spoof (1987). Hanna Snellman teki myös Kemijoen uittotyötutkimusta Museoviraston määrärahalta (1986).¹⁴

Määräaikaisesti palkatuille tutkijoille tarjottiin myös mahdollisuutta tehdä opinnäyte kenttätyöaineistosta. Opinnäytteistä toteutui Sanna Kaisa Spoofin Jokelan tiilitehtaita koskeva väitöskirja sekä Hanna Snellmanin väitöskirja Kemijoen metsä- ja uittotöistä.¹⁵

Yhteishankkeena Folkkultursarkivetin kanssa osallistuttiin Tenholan Skogbyn sahan viimeisten työpäivien dokumentointiin vuonna 1987 ja haastateltiin sahan työntekijöitä seuraavana vuonna. Dokumentointiin oli palkattuna Katarina Koskiranta, joka osallistui myöhemmin useisiin muihin hankkeisiin.¹⁶

1990-luvun kenttätyöt painottuivat erityisesti teollisen työelämän dokumentointiin, ja siinä erityiskohteeksi oli valittu tuolloin ajankohtainen ilmiö, teollisuuden poistuminen Helsingin alueelta. Helsingissä kaupunkisuunnittelu tuolloin toimi sen tavoitteen toteuttamiseksi, että teollinen toiminta olisi saatava kaupunkialueelta pois, päätettiin kohdistaa vähäiset resurssit sen kehityksen dokumentointiin. Ensimmäinen dokumentointikohde oli Sinebrychoffin panimo Hietalahdessa (1990–91). Herttoniemen teollisuusalueella suoritettiin laaja valokuvadokumentointi (1991), jonka jälkeen dokumentointikohteeksi valittiin siellä vuodesta 1958 toiminut kasviöljytehdas Öljynpuristamo. Molemmat olivat Helsingistä pois siirtyviä elintarvikkealan tehtaita, panimo muutti Keravalle ja Mildolaksi nimensä muuttanut kasviöljytehdas Kirkkonummen Kantvikiin. Sinebrychoff-hankkeeseen toiseksi tutkijaksi palkattiin Katarina Koskiranta, myöhemmin siinä toimi tutkijana Pirkko Suutari. Öljynpuristamo-hankkeeseen osallistui Anna Carpelan. Kummassakin hankkeessa suunnitelmaan kuului seurantadokumentointi uudessa tehtaassa, mutta vain Mildol-

¹³ Toimintakertomukset; julkaisu Yliaho – Snellman 1991.

¹⁴ Toimintakertomukset.

¹⁵ Spoof 1997, Snellman 1996.

¹⁶ Toimintakertomukset.

lan kohdalla se voitiin toteuttaa.¹⁷

Nuutajärven lasitehtaalla tehtiin laaja kenttätyö, toisena tutkijana Pirkko Suutari. Sen aiheena oli lasinpuhallusprosessin mahdollisimman tarkka dokumentointi muuttaman esimerkkituotteen valmistuksesta käsin.¹⁸

Hankkeissa oli lähtökohtana suomalaisessa kansatieteessä muodostunut tapa talentaa lähimenneisyyttä. Kun työelämän tutkimus nousi etusijalle, sovellettiin erilaisia näkökulmia ja tarkastelutapoja. Kokkolan nahkatehdasaineistosta kirjoitettiin artikkeli, jonka lähtökohtana oli kulttuuriekologinen näkökulma.¹⁹ Öljynpuristamotutkimuksessa puolestaan näkökulmaksi otettiin amerikkalaisen Harry Bravermanin pohdinta modernin teknologian suhteesta työn arvostukseen ja sitä soveltaneen norjalaisen Ingar Kaldalin havaintoja työn arvostuksesta, ammattiyhdytyksestä jne.²⁰

Laajojen kenttätyöhankkeiden rinnalla suoritettiin suppeita ns. pikadokumentointeja uhanalaisiksi katsotuissa kohteissa, eli toimintaa lopettelevissa pienyrityksissä. Samoin annettiin neuvontaa ja asiantuntija-apua erilaisille ulkopuolisille tahoille, esim. posti- ja telelaitoksen perinteenkeruuseen, metallityöväen liiton museohankkeeseen,²¹ Parkanon metsämuseohankkeeseen jne.²²

Pohjoismaiseen yhteistyöhön liittyttiin kolmantena toimintavuotena, kun nimellä NAK (Nordisk Arbejderkulturgruppe) toiminut tutkijoiden vapaa yhteenliittymä etsi Suomesta yhteistyökumppania. NAK:n toiminnassa oltiin sen jälkeen mukana, kunnes se 1990-luvulla hiipui. NAK:n toiminnan kautta päädyttiin vastaavalla tavalla osallistumaan Saksassa Deutsche Gesellschaft für Volkskunden yhteydessä toimineen Kommission Arbeiterkultur'in toimintaan. Molempien seminaareihin ja kongresseihin osallistuttiin, lisäksi oltiin keskeisesti mukana NAK:n kolmannen, Tampereella 1989 pidetyn työväenkulttuuriseminaarin järjestämisessä.²³ Toinen merkittävä pohjoismaiseen toimintaan kuulunut hanke oli metallityöläisten muistitiedon keruu, jonka Suomen osuuden Museovirasto toteutti yhteistyössä Suomen Metallityöväen liiton kanssa vuosina 1994–95. Aineistosta julkaistiin antologia vuonna 1995.²⁴

Vuonna 1996 aloitettiin yhteistyö Museoviraston rakennushistorian osastolla käynnistetyn Teollisuusperintöprojektin kanssa, kohteena Ähtärin Vääräkosken kartonkitehdas.²⁵

1990-luvun alkupuolella Museovirastossa katsottiin tarpeelliseksi järjestää alan toimijoille yhteinen keskustelutilaisuus otsikolla ”Museot ja työväenkulttuuri”. Tuolloin työväen keskusmuseo oli tulossa yhdeksi alan keskeiseksi toimijaksi, ja ammatillisilla museoilla eri puolilla maata oli työväestöön liittyvää museo- tai tutkimustoimintaa. Tilaisuuden alustukset julkaistiin seminaariraporttina²⁶ ja tilaisuus

¹⁷ Toimintakertomukset. Ks. myös Metsänkylä 1989b, Metsänkylä 1996. Julk. Carpelan – Metsänkylä 1999.

¹⁸ Toimintakertomukset, julk. Metsänkylä – Suutari 1992.

¹⁹ Metsänkylä 1982, Metsänkylä 1993.

²⁰ Carpelan – Metsänkylä 1999, 10, 52–54, 58–59.

²¹ Julk. Metsänkylä 1986c.

²² Toimintakertomukset sekä esim. Metsänkylä 1983.

²³ Metsänkylä 1986a, 1986b, Metsänkylä 1989a, Båsk – Metsänkylä 1991.

²⁴ Toimintakertomukset, Koskiranta 1995.

²⁵ Koskinen – Metsänkylä 1999.

²⁶ Metsänkylä – Carpelan 1994.

johti vielä yhden työryhmän asettamiseen selvittämään tilannetta valtakunnan tasolla. Työryhmän nimeksi tuli Työväenkulttuurityöryhmä ja sen asetti Museoviraston esityksestä Työväen keskusmuseoyhdistyksen hallitus. Tämä työryhmä esitti Työväenkulttuurin neuvottelukunta -nimisen pysyvän asiantuntijaelimen perustamista, joka toteutuikin vuonna 1996. Neuvottelukunta toimi nelisen vuotta ja järjesti sinä aikana vuotuiset työväenkulttuurin neuvottelupäivät. Sen jälkeen todettiin, että Tampereella toimiva Työväen keskusmuseo voi jatkaa neuvottelupäivien järjestämistä ja muutakin alan koordinoitua, ja neuvottelukunta lakkautti itsensä. Neuvottelupäiviä, joiden esikuvana siis oli mainittu Museoviraston 1993 järjestämä keskustelutilaisuus, on Työväen keskusmuseo siitä alkaen järjestänyt vuosittain Tampereella.²⁷

Vuoden 1993 keskustelutilaisuuden raporttijulkaisu sisältää laajan artikkelin, joka esittelee Museoviraston silloisen teolliseen työelämään keskittyneen tallennuksen käsitteitä ja lähtökohtia.²⁸ Sen vuoksi niihin ei puututa lähemmin tässä.

Vuosiin 1980–96 ajoittuneen toiminnan jäljiltä Museovirastolla on laaja työväenkulttuurin käsikirjoitusten arkisto sekä kuva-arkistossa hankkeiden yhteydessä kertyneitä kuvakokoelmia ja esinekokoelmissa vähäisessä määrin työvälineitä ja muuta työpaikkojen esineistöä. Tuloksia julkaistiin omassa sarjassa (ks. lähdeluettelo) sekä jonkin verran artikkeleina eri yhteyksissä.

Hankkeen vaikutuksia museokentässä ja Museovirastossa

Kun määräraha myönnettiin Museovirastolle 1980, erityisesti työväestöön, sen elämään, perinteeseen ja kulttuuriin kohdistuva museotoiminta oli Suomessa melko vähäistä. Eräissä maakuntamuseoissa oli tehty tai tekeillä, usein ulkopuolisen yhteistyötahon (yleensä yliopiston) kanssa, paikalliseen työväestöön kohdistuvia tutkimushankkeita, Tampereella Pirkanmaan maakuntamuseo rakensi Amurin työläismuseokorttelia, ja muitakin työväen interiöörejä oli rakenteilla. Pieniä paikallisia työläis- tai työväenmuseoita oli muutamia, useimmat yhdistysten ylläpitämiä. Museovirastolla ja siihen kuuluvalla Kansallismuseolla ei ollut mainittavia työväestöön liittyviä hankkeita vireillä.

Kysymys työväenkulttuurin ja -perinteen tallentamisesta oli esim. museolaitoksen ja kansatieteen piirissä monissa kirjoituksissa, selvityksissä ja keskusteluissa liitetty laajempaan kokonaisuuteen, lähimenneisyyden ja laajemmin oman aikamme ilmiöiden tallennukseen. ”Uusimman ajan tallennus” on käsite, joka esiintyy 1960–70-luvulta alkaen alan keskusteluissa. Esimerkiksi 1970 mietintönsä jättänyt Muinaismuistohallinnon organisointitoimikunta toteaa harkinneensa ”erityisen uusimman ajan toimiston perustamista, mutta katsonut, että vielä tässä vaiheessa on tarkoituksenmukaisempaa, että historian ja kansatieteen toimistot kumpikin kohdistavat tutkimuksensa, tarvittaessa yhteisiä työryhmiä muodostaen, riittävässä laajuudessa myös uusimpaan aikaan”.²⁹

Kun Museovirasto 1972 perustettiin, suureksi osaksi toimikunnan mietinnön

²⁷ Työväenkulttuurityöryhmän muistio 1994. Työväenkulttuurityöryhmä: prof. Olli Vehviläinen (puheenjohtaja), museonjohtaja Pontus Blomster, museonjohtaja Risto Hakomäki, dosentti Seppo Hentilä, museotoimenjohtaja Toimi Jaatinen, tutkija Helinä Koskinen, arkistonjohtaja Esa Lahtinen, tutkija Antti Metsänkylä, tutkimusapulainen Kimmo Kestinen (sihteeri).

²⁸ Metsänkylä 1994, 13–25.

²⁹ Muinaismuistohallinnon organisointitoimikunnan mietintö 1970, 51–52.

pohjalta, ei uusimman ajan toimistoa sisältynyt sen organisaatioon. Kun viraston tutkimuspoliittinen ohjelma valmistui 1977, siinä todettiin historian toimiston tehtäviin kuuluvan lähimenneisyyden esineistön inventointi ja systemaattinen täydentäminen, kansatieteen toimiston kohdalla asiaa ei mainittu. Suomen museoliitto tarttui ohjelmasta antamassaan lausunnossa asiaan toteamalla: ”Koska tätä aihepiiriä koskeva tutkimusmetodiikka ja -tekniikka on kehitetty pisimmälle nimenomaan etnologian piirissä, saattaisi sen sijoittaminen kansatieteen toimiston tehtäviin olla taroituksenmukaisempi ratkaisu.”³⁰ Tällä ei luonnollisesti ollut käytännön vaikutusta. Historian toimistossa paneuduttiin ohjelmassa ilmoitetun mukaisesti uusimman ajan kulttuurin tallennuksen kysymyksiin, ja aiheesta laadittiin pieni näyttely ”Uutta vanhaa” 1977–78 vuodenvaihteeseen. Samaan aikaan toimistossa tehtiin pieni moniste, joka keskittyi lähinnä muoviesineiden tallentamiseen.³¹ Toimiston vähäisten henkilöresurssien johdosta sen toteuttaminen jäi suhteellisen vähälle. Syynä lienee osaksi ollut se, että viraston johdossa ei tunnettu erityistä intressiä asiaan, koettiin että vastuulla oli jo olemassa oleva merkittävä kansalliskokoelma ja sen täydentäminen, eivätkä resurssit siihenkään tehtävään olleet hyvät. Henkilökunnassa ei liioin ollut alalle suuntautunutta tutkijaa. Kun työväenkulttuurimääräraha ohjattiin Museovirastolle, ”uusin aika” tuli sen muodossa osaksi toimintaa. Epävirallista kritiikkiä viraston sisällä kohdistettiin nimenomaan siihen, että rahaa myönnettiin nyt vain uusimman ajan yhden osa-alueen tallentamiseen. Yleinen mielipide virastossa tuntui olevan se, että määrärahaa olisi tarvittu olemassa olevien toimintamuotojen ylläpitämiseen ja kehittämiseen eikä johonkin kokonaan uuteen.

Vuonna 1981 valmistunut Museopoliittinen ohjelma otti kantaa lähimenneisyyden ja nykyajan dokumentointiin todetessaan, että konkreettiset toimenpide-ehdotukset asiassa voitaisiin tehdä verraten nopeasti. Aloite ja koordinointi todettiin Museoviraston tehtäviin kuuluviksi.³² Asia otti seuraavan askelen eteenpäin Suomen museoliiton järjestettyä seminaarin museoiden dokumentoinnista ja tutkimuksesta Vaasassa ja Uumajassa marraskuussa 1982. Seminaarin loppuistunnossa pallo heitettiin Museovirastolle, jossa siihen reagoitiin vuoden kuluttua. 3.11.1983 viraston ylijohtaja asetti työryhmän, joka otti nimekseen Museoiden dokumentointi- ja tutkimustyöryhmä. Toinen viraston työväenkulttuurin tutkijoista määrättiin työryhmän sihteeriksi – tätä kautta siis viraston työväenkulttuurimäärärahaa kanavoitiin ”uusimman ajan tutkimukseen” kohdistuvaan selvitystyöhön.³³ Työryhmän työ johti ohjeelliseen lähimenneisyyden tallennustoimintaa koskevaan vastuualuejakoon museoiden kesken. Monissa museoissa jakoa alettiin soveltaa käytännössä, mutta toiminnan tehokkuuden edellyttämä jatkuva koordinointi jäi Museovirastossa 1990-luvulla suorittamatta, ja hanke kuivui vähitellen. Sen elvyttämisestä on ollut keskustelua Suomen kansallismuseossa parhaillaan laadittavan kokoelmapoliittisen ohjelman valmistelutyön yhteydessä – ajatuksen toteutuminen jää tulevaisuudessa nähtäväksi.

³⁰ Selvitys museoviraston tutkimustoiminnan...1977, 24. Suomen museoliitto tiedottaa 6/1978, 21.

³¹ Lähimenneisyys tutkimus- ja keräyskohteena (ei vuosilukua), 1–9.

³² Museopoliittinen ohjelma 1981, 31.

³³ Museoiden dokumentointi- ja tutkimustyöryhmän muistio 1987. Museoiden dokumentointi- ja tutkimustyöryhmä, 1983-1987: intendentti Martti Linkola (puheenjohtaja), toimistopäällikkö Jukka Eenilä, tutkija Elias Härö, tutkija Marianna Kaukonen, sihteeri tutkija Antti Metsänkylä.

Esinekeruusta laadittiin viraston sisällä parikin ohjelmaa 1990-luvulla. Toinen kartoitti silloisen kulttuurihistorian osaston esinehankinnan tavoitteita,³⁴ toinen nimenomaan lähimenneisyyden esinekeruuta.³⁵ Jälkimmäistä muistiota laatineessa työryhmässä oli myös mukana viraston työväenkulttuurin tutkija.

Näin Museovirasto jossain määrin yhdisti työväenkulttuurin tallennusta, johon se oli saanut erillisen määrärahan, yleisemmin lähimenneisyyteen ja nykyaikaan kohdistuvaan selvitys- ja suunnittelutyöhön. Kun työväenkulttuurin tallennus vuoden 1996 jälkeen loppui erillisenä toimintamuotona, sen tutkija sijoitettiin Kansallismuseon kansatieteen vastuualueelle, jossa joitakin vuosia myöhemmin aloitettiin teollisesti valmistetun esineistön tallennushanke.³⁶ ”Uusin aika” oli siis nyt virallistekin tullut Museovirastoon.

LÄHTEET

Painamattomat lähteet

Työväenkulttuuriprojektin toimintakertomukset 1980-96 Kansallismuseon kansatieteen vastuualueella.

Painetut lähteet

Mietinnöt, muistiot, ohjelmat

Lähimenneisyyden esinekeruutyöryhmän muistio. Museovirasto 1994.

Muinaismuistohallinnon organisointitoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö 1970:A2. Helsinki 1970.

Museo 2000 – museopoliittinen ohjelma. Museum 2000 – museipolitiskt program. Komiteanmietintö – Kommittébetänkande 31:1999. Helsinki 2000.

Museoiden dokumentointi- ja tutkimustyöryhmän muistio. Museovirasto 1987.

Museopoliittinen ohjelma. Museovirasto 1981, Museoviraston kulttuurihistorian osaston esinehankinnan tavoitteet 1993. Helsinki 1993.

Museovirastotoimikunnan mietintö. Komiteanmietintö – Kommittébetänkande 1989:46. Helsinki 1989.

Selvitys museoviraston tutkimustoiminnan nykytilasta ja lähiajan tavoitteista. Museovirasto 1.9.1977.

Työväenkulttuuriyöryhmän muistio. Työväen keskusmuseon julkaisuja 1994:1. Tampere 1994.

Työväenperinneyöryhmän mietintö. Betänkande avgivet av arbetsgruppen för arbetartradition. Komiteanmietintö – Kommittébetänkande 1981:7. Helsinki – Helsingfors 1981

Työväenperinneyöryhmä II:n muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita 1984:43. Helsinki 1984.

³⁴ Museoviraston kulttuurihistorian osaston... 1993. Esinehankintaa suunnitteleva työryhmä: toimistopäällikkö Jukka Eenilä (puheenjohtaja), tutkijat Sirkku Dölle, Helena Edgren, Raimo Fagerström (sihteeri), Sirkka Kopisto, Marja Pelanne, Pirkko Sihvo.

³⁵ Lähimenneisyyden esinekeruutyöryhmän muistio 1994. Työryhmä: tutkijat Raimo Fagerström (puheenjohtaja), Helena Haapalainen-Tiainen, Pirkko Hakala, Antti Metsänkylä.

³⁶ Tätä museoilta nykyään edellytetään, ks. esim. Museo 2000, 55.

Työväenperinneyöryhmä III:n muistio. Opetusministeriön työryhmien muistioita – Promemorior avgivna av Undervisningsministeriets arbetsgrupper. 1987:27. Helsinki 1987.

Museoviraston työväenkulttuurijulkaisut (numerojärjestyksessä)

- Metsänkylä, Antti – Yliaho, Timo 1982, Työväenkulttuurin tutkimus ja tallennus. (1)
- Leimu, Pekka, 1983, Elämää tehtaan pillin mukaan. Tutkimus Forssan puuvillatehtaan työntekijöistä 1840-luvulta 1980-luvulle. Summary: A study of the workers of the Forssa cotton mill 1840-1980. (2)
- Yliaho, Timo, 1984, Tehtaalainen lounaisessa Hämeessä. Jokioisten naulatehtaan työntekijän muotokuva n. 1900-1940. Summary: The Jokioinen nail mill c. 1900-1940. (3)
- Metsänkylä, Antti, 1986, Metallityön tallennus. Selvitys ammattialaan kohdistuvasta museaalaisesta tallennuksesta. Summary: Museum work related to the metal industry in Finland. (c) (4)
- Yliaho, Timo, 1986, Muuttuva työ. Kansatieteellinen raportti työn muuttumisesta Chymoksen tehtailla 1906-1984. Summary: An ethnographic report on changes in work in Finnish foodstuffs factory in the period 1906-1984. 1986. (5)
- Yliaho, Timo – Snellman, Hanna, 1991, Tehtaalainen Helsingissä. Pitkäsillan pohjoispuoli ja leipomotyöntekijät ennen toista maailmansotaa. Summary: Factory workers in Helsinki c. 1880-1939. (6)
- Metsänkylä, Antti – Suutari, Pirkko, 1992, Työryhmä: verstackko. Raportti lasinpuhalluksesta Nuutajärven tehtaalla. Summary: Chair, a glass-making team. (7)
- Metsänkylä, Antti – Carpelan, Anna (toim.), 1994, Museot ja työväenkulttuuri. Seminaariraportti. Summary: Museums and working class culture. (8)
- Koskiranta, Katarina (toim.), 1995, Sielu metallin sukua. Metallityöläisten elämää. Summary: Souls of metal. (9)
- Carpelan, Anna – Metsänkylä, Antti, 1999, Työelämää öljynpuristamossa. Elintarviketeollisuutta Helsingin Herttoniemessä 1958-1993. Summary: Life at an oil mill. (10)

Muu kirjallisuus ja artikkelit

- Andersen, Sven Aage – Metsänkylä, Antti, 1988, Den museale fremstilling af arbejderkultur, *Nord Nytt* 31. Viborg.
- Båsk, Katia – Metsänkylä, Antti (toim.), 1991, *Arbetarklassen i samhällets vardag. The Working Class in the Everyday Life of Society*. Papers on labour history III. Jyväskylä.
- Hako, Matti (toim.), 1969, *Työväenliike kulttuuritekijänä*. Tampere.
- Kaihovaara, Pirjo, 1984, *Työväen Keskusmuseo. Perustamista koskeva selvitys*. Helsinki.
- Koskinen, Helinä – Metsänkylä, Antti, 1999, Vääräkosken puuhiomo ja kartonkitehdas. Kartongin valmistusta vuosisadan alun menetelmin. *Muistomerkki, rakennetun historian ulottuvuuksia*. Helsinki.
- Lähimenneisyys tutkimus- ja keräyskohteena*. Museovirasto, historian ja kansatieteen toimisto. Moniste (ei vuosilukua).
- Mattinen, Maire, 1985, *Teollisuusympäristöt. Teollisuusympäristöjen dokumentointi, tutkimus ja suojelu Suomessa*. Helsinki.
- Metsänkylä, Antti, 1982, Nahan muokkaus ennen ja nyt. *Kotiseutu* 2/1982.

- Metsänkylä, Antti, 1983, Ammatti- tai työalaaan liittyvän erikoismuseon kokoelmien kartuttaminen, *Museopolitiikka* 4/1983.
- Metsänkylä, Antti, 1985, Työväenkulttuurin tutkimusta ja tallennusta museovirastossa. *Museo* 2/1985.(a)
- Metsänkylä, Antti, 1985, Über Methoden der ethnologischen Arbeiterkulturdocumentation *Cultural Changes*, Ethnos-toimite 6. (b).
- Metsänkylä, Antti, 1986, Työväentutkimuksen pohjoismaista koordinoitua. *Kotiseutu* 1/1986. (a).
- Metsänkylä, Antti, 1986, Nordic coordination in the study of workers' culture, *NIF Newsletter* 1/1986. (b).
- Metsänkylä, Antti, 1989, Onko työväenkulttuuria vielä vaiko ei? Kansatieteellistä työväenkulttuurin tutkimusta saksankielisessä Euroopassa. *Työväentutkimus* 3/1989:1. (a).
- Metsänkylä, Antti, 1989, Features of Research on Working Life in Finland, Birgitta SkarinFrykman & Elisabeth Tegner (toim.) *Working Class Culture*. Källered. (b).
- Metsänkylä, Antti, 1993, Gerber und Lederarbeiter in ihrem ökologischen Milieu – Das Beispiel Ostbottniens, Finnland, *Europa im Zeitalter des Industrialismus. Zur "Geschichte von unten" im europäischen Vergleich*. Hamburg.
- Metsänkylä, Antti, 1994, Teollisen työelämän dokumentointi, *Museot ja työväenkulttuuri*. Museoviraston työväenkulttuurijulkaisuja 8. Helsinki 1994.
- Metsänkylä, Antti, 1996, Museovirasto ja työväenkulttuuri. *Työväentutkimus* 1996.
- Peltonen, Ulla-Maija, 1985, *Työväen muistitieto ja perinne. Selvitys työväen muistitiedon ja perinteen keruusta ja arkistoinnista sekä esitys työväen muistitiedon ja perinteen sisältöanalyysimalliksi*. Helsinki 1985.
- Snellman, Hanna, 1996, *Tukkilaisen tulo ja lähtö. Kansatieteellinen tutkimus Kemijoen metsä- ja uittotöistä*. Jyväskylän.
- Spoof, Sanna Kaisa, 1997, *Savikkojen valtias. Jokelan Tiilitehtaan sosiaalinen ja fyysinen miljöö*. Kansatieteellinen Arkisto 43. Helsinki.
- Stenvall, Kirsti – Holmalahti, Timo, 1987, *Tutkimus ja työväenkulttuuri*. Väki voimakas 2. Turenki.
- Suomen museoliitto tiedottaa*. Julkaisija Suomen museoliitto.